

ACCOUNTICA Miesięcznik

Nr 11/Styczeń 2010/www.gierusz.com.pl

Spis treści :

1. Pomiar utraty wartości środków trwałych- polskie regulacje na tle MSR 36 cz. I – prof. dr hab. Jerzy Gierusz

W artykule omówiono zasadnicze etapy pomiaru utraty wartości środków trwałych, z wyeksponowaniem problematyki przypisania do poszczególnych ośrodków generujących przepływy pieniężne wartości firmy oraz aktywów wspólnych. W pierwszej części omówiono trzy z pięciu etapów: identyfikację zewnętrznych i wewnętrznych przesłanek utraty wartości, wyodrębnienie obiektów mogących utracić wartość oraz ustalenie wartości odzyskiwalnej. Rozważania oparto na regulacjach krajowych (ustawa o rachunkowości, Krajowy Standard Nr 4) oraz międzynarodowych (MSR 36).

Pomiar utraty wartości środków trwałych- polskie regulacje na tle MSR 36.

1. Wprowadzenie

Jednym z kluczowych warunków rzetelnego prezentowania przez sprawozdanie finansowe sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki gospodarującej, jest realizacja zasady ostrożnej wyceny. Ustawa o rachunkowości (zwana dalej ustawą)¹, w art. 7 ust.1 wskazuje, iż zachowanie tej reguły polega między innymi na ujęciu w wyniku finansowym, bez względu na jego wysokość:

„1) zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonane w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych”. W art. 28 ust. 1 ustawodawca mówi już wprost o potrzebie uwzględnienia przy pomiarze wartości bilansowej aktywów odpisów z tytułu trwałej utraty ich wartości. W Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych ostrożność w wycenie wymieniana jest jako jedna z cech informacji generowanych przez system rachunkowości. Wymaga się, bowiem rozważyć „... przy stosowaniu subiektywnych ocen

potrzebnych do dokonywania oszacowań w warunkach niepewności, tak aby aktywa lub przychody nie zostały zawyżone, zaś zobowiązania lub koszty zaniżone”².

Konieczność dokonywania odpisów aktualizujących wartość wynika z cech aktywów – obok możliwości sprawowania kontroli oraz wiarygodnej wyceny, zasadniczym atrybutem pozostaje tu przynoszenie w przyszłości jednostce korzyści ekonomicznych. Jeżeli sprawozdanie finansowe, a zwłaszcza bilans, ma odzwierciedlać potencjał ekonomiczny podmiotu, to ujawniana wartość majątku, nie może przekroczyć pułapu wyznaczonego przez tzw. wartość odzyskiwalną, reprezentującą spodziewane pożytki, jakie spółka może zrealizować z każdego pojedynczego składnika aktywów lub ich zespołów.

Aktualizacja wyceny stanowi zatem warunek uznania sprawozdania finansowego za wiarygodne, a ponadto determinuje jego przydatność praktyczną.

¹ Dz.U. z 2002 r., Nr 76, poz. 694 z póź. zm.

² Międzynarodowe Standardy (2007, s. 56)

Wśród aktywów szczególne miejsce zajmują środki trwałe. Wynika to nie tylko z ich decydującego w wielu podmiotach wpływu na potencjał wytwórczy, ale także znacznego udziału w łącznej sumie bilansowej. Z drugiej strony, wyznaczanie wartości odzyskiwalnej środków trwałych jest poważnie utrudnione, gdyż rzadko kiedy mierzalne korzyści ekonomiczne generują pojedyncze obiekty, częściej są to ich zespoły – linie technologiczne, instalacje, czy nawet wydziały produkcyjne.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie trybu pomiaru utraty wartości środków trwałych według polskich regulacji – ustawy o rachunkowości oraz Krajowego Standardu Rachunkowości (KSR) Nr 4, na tle MSR Nr 36. Poszukiwać będziemy odpowiedzi na pytania: na ile rodzime przepisy są tu zbieżne z normami międzynarodowymi, jakie subiektywne wybory towarzyszą realizacji analizowanej metodologii.

2. Etapy procedury

Pomiar utraty wartości aktywów, w tym środków trwałych, jest postępowaniem złożonym, przebiegającym w kilku etapach:³

- 1) ocena celowości dokonania aktualizacji wyceny – analizy realizowane w tej fazie powinny wskazać, czy zachodzi niebezpieczeństwo utraty wartości, a jeśli tak, to z jakich przyczyn,
- 2) identyfikacja obiektów oceny utraty wartości – krok ten sprowadza się do wskazania, które ze składników aktywów lub ich grup są zagrożone obniżką wartości,
- 3) ustalenie wartości odzyskiwalnej – jest to etap kluczowy dla całego procesu, następuje tu bowiem pomiar korzyści na jakie jednostka może liczyć w przyszłości sprzedając lub użytkując nadal dany obiekt, w fazie tej zapadają decyzje o samym fakcie dokonania odpisu i jego kwocie,
- 4) rozliczenie odpisu aktualizującego wartość – w tym fragmencie prac ma miejsce rozdzielenie kwoty odpisu pomiędzy poszczególne aktywa, o ile procedura objęła cały ich zespół oraz ujęcie właściwych sum na kontach księgowych,
- 5) orzekanie o potrzebie odwrócenia odpisu – krok ten może być realizowany po ewentualnym ustąpieniu powodów, dla których obniżono wartość; jego istotą jest ocena zasadności powrotu do wartości sprzed wdrożenia postępowania.

Opisane działania, obok złożoności cechuje także znaczny stopień trudności i pracochłonności oraz kosztochłonność. Służby

³ Szerzej problematykę omawia A. Karmańska (2009 b)

finansowo-księgowo przedsiębiorstwa nie są w stanie samodzielnie sprostać temu wyzwaniu – muszą dysponować poważnym wsparciem informacyjno-organizacyjnym, głównie ze strony kierownictwa przedsiębiorstwa, ale także innych komórek funkcjonalnych.

Niezbędne są tu informacje jakimi dział księgowości na codzień nie dysponuje, a dotyczące przykładowo:

- kierunków zagospodarowania zalegających zapasów materiałów,
- możliwości sprzedaży towarów, które wyszły z mody,
- ściągłości przeterminowanych należności,
- wartości nie notowanych na aktywnych rynkach akcji i udziałów,
- zbywalności uszkodzonych wyrobów gotowych.

Najtrudniejszą jest ocena użyteczności środków trwałych, należy tu bowiem brać pod uwagę dwa aspekty:

- 1) stan techniczny obiektów; poziom ich zużycia, opłacalność dalszych remontów, stopień nowoczesności, realizowaną wydajność, zagrożenia dla środowiska naturalnego,
- 2) przydatność w sensie rynkowym; na ile posiadane obiekty będą potrzebne w świetle dalszych planów rozwojowych przedsiębiorstwa, np. zmiany struktury asortymentowej produkcji.

3. Przesłanki utraty wartości środków trwałych

Pierwszy krok analizowanej procedury sprowadza się do odpowiedzi na pytanie: czy istnieje niebezpieczeństwo utraty wartości? Ustawa w tym obszarze jest bardzo lakoniczna – w art. 28 ust. 7 stwierdza się jedynie, że „... trwała utrata wartości zachodzi wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych”. Dużo szerzej problem ten omawiają KSR Nr 4 i MSR Nr 36. Według tych regulacji, informacje o tym, że poszczególne obiekty lub ich zespoły mogły utracić wartość, spółka pozyskuje z dwóch źródeł: zewnętrznych i wewnętrznych. Te pierwsze, wskazują na **czynniki pochodzące z otoczenia przedsiębiorstwa** – pozostają one niezależne od decyzji jego kierownictwa. Zaliczamy do nich między innymi następujące zjawiska:⁴

- 1) utratę wartości rynkowej, większą od tej jakiej należało się spodziewać (ceny rynkowe na dane obiekty – nowe, a w ślad za tym i używane, spadają szybciej od przewidywań, przyczyną może tu być np.

⁴ Por. Międzynarodowe Standardy (2007, s. 1061, 1062), KSR Nr 4 p. 4.2.

zagrożenie ze strony ocenianej grupy maszyn dla środowiska naturalnego),

2) zachodzące na rynkach, gdzie podmiot prowadzi działalność, niekorzystne zmiany o charakterze:

a) technologicznym (np. pojawienie się nowych, bardziej wydajnych metod produkcji przez co użytkowane dotychczas przez jednostkę instalacje dostosowane do starych technologii tracą na wartości),

b) rynkowym (np. wejście na rynek nowego, silnego konkurenta, wprowadzenie tańszego wyrobu będącego substytutem dla produkowanych dotychczas),

c) gospodarczym (np. wzrost cen surowców, brak siły roboczej o wymaganych kwalifikacjach, niekorzystne kursy walut obcych),

d) prawnym (np. wprowadzenie nowych opłat, podatków, zaostrzenie przepisów o bezpieczeństwie pracy lub ochronie środowiska),

3) trwały spadek notowań giełdowych spółki, wskutek czego wartość bilansowa aktywów netto przewyższa wartość rynkowej kapitalizacji.

Druga grupa informacji wskazujących na przesłanki utraty wartości przez środki trwałe pochodzi ze **źródeł wewnętrznych** – są to

zjawiska kontrolowane przez zarząd. Należą do nich między innymi:⁵

1) utrata przydatności składnika aktywów (np. zakup nowej, bardziej wydajnej maszyny od dotychczas eksploatowanej),

2) fizyczne uszkodzenie obiektu, wskutek czego wytwarzane produkty są gorszej jakości lub urządzenie pracuje z niższą wydajnością,

3) zaprzestanie eksploatacji środka trwałego (np. spółka rezygnuje z wytwarzania pewnego asortymentu wyrobów przez co maszyny służące do jego produkcji stają się zbędne),

4) przyjęcie planów zaniechania działalności lub restrukturyzacji (np. zamknięcia wydziału lub zakładu wskutek zmiany profilu działalności),

5) skrócenie czasu użytkowania obiektów (np. spowodowane zerwaniem umowy z kontrahentem),

6) ograniczenie wykorzystywania zdolności produkcyjnych (np. z powodu słabego popytu),

7) gorsze od oczekiwanych wyniki ekonomiczne (np. wyższe niż zakładano w budżecie wydatki na eksploatację, niższe od przewidywanych zyski operacyjne).

Analiz pod kątem zaistnienia jednego lub wielu z wymienionych zjawisk, jednostka musi

⁵ Międzynarodowe Standardy (2007, s. 1062), KSR Nr 4 p. 4.3.

dokonywać nie rzadziej niż na dzień bilansowy – dotyczy to zarówno środków trwałych czynnych jak również będących w zapasie, rezerwie lub wyłączonych z powodu remontów. O ile wskazane okoliczności zostaną zidentyfikowane, podmiot powinien przystąpić do kolejnych etapów procedury aktualizacji wartości.

4. Identyfikacja aktywów lub ich grup które mogły utracić wartość

Ze względu na możliwość pomiaru korzyści ekonomicznych, a w ślad za tym poziomu utraty wartości, MSR Nr 36 i KSR Nr 4 dzielą aktywa na kilka grup.

Pierwszą, tworzą **aktywa wypracowujące korzyści ekonomiczne pojedynczo** (MSR Nr 36 posługuje się tu terminem – pojedynczy składnik aktywów). W przypadku środków trwałych są to maszyny, urządzenia, agregaty produkcyjne, dla których jednoznacznie można zmierzyć zarówno generowane przez te obiekty koszty jak i przychody (a ściślej – przepływy pieniężne). O ile precyzyjne wyznaczenie kosztów z reguły jest możliwe – a zagwarantować to może dostosowana od struktury mpk dokumentacja źródłowa zużycia – to już ustalenie przychodów napotyka na poważne bariery.

Rzadko bowiem zdarza się tak, aby pojedyncza maszyna wytwarzała produkty nadające się wprost do sprzedaży. Najczęściej konieczne jest tu wykorzystanie pewnego ciągu urządzeń.

Drugą grupę aktywów wyróżnionych w oparciu o wskazane kryterium stanowią: **ośrodki wypracowujące korzyści ekonomiczne** (MSR Nr 36 mówi tu o ośrodkach generujących środki pieniężne). Jest to najmniejszy, możliwy do zidentyfikowania zespół aktywów, które przysparzają korzyści wspólnie, w znacznym stopniu niezależnie od innych ośrodków lub pojedynczych obiektów. Opisywane podmioty wyróżniają następujące cechy:⁶

- 1) istnienie aktywnego rynku na wytwarzane przez nie produkty, nawet jeżeli część z nich lub całość jest wykorzystywana w ramach organizacji i sprzedawana po cenach wewnętrznych,
- 2) odrębne monitorowanie aktywności (np. w podziale na branże, produkty, regiony),
- 3) możliwość oddzielnego kontynuowania lub zaniechania działalności,
- 4) autonomia decyzji co do dalszego użytkowania lub zbycia aktywów.

W praktyce, ośrodki o których mowa tworzą wyodrębnione pod względem technologicznym i organizacyjnym ciągi maszyn i urządzeń oraz

⁶ Międzynarodowe Standardy (2007, s. 1076-1079)

obiektów towarzyszących, realizujące podstawowe procesy gospodarcze.

Są to przykładowo:

- linie technologiczne (np. montażu),
- instalacje produkcyjne,
- wydziały lub zakłady wchodzące w skład danego przedsiębiorstwa,
- zespolone w sieci pojedyncze sklepy, hurtownie czy restauracje.

Podobnie jak w odniesieniu do aktywów pierwszej grupy, warunkiem podstawowym wydzielenia danego ośrodka jest możliwość identyfikacji generowanych przezeń przychodów i kosztów. W rachunkowości zarządczej podmioty takie noszą miano ośrodków odpowiedzialności za zysk lub inwestycje. Jeżeli żadna z jednostek wewnętrznych spółki nie spełnia wskazanych wymogów, wówczas ośrodkiem wypracowującym korzyści ekonomiczne jest całe przedsiębiorstwo.

Obok środków trwałych biorących bezpośredni udział w produkcji, świadczeniu usług lub w działalności handlowej, istnieją obiekty jedynie wspomagające realizację procesów głównych – określamy je mianem **aktywów wspólnych**. Tworzą one trzecią grupę środków trwałych wyodrębnionych w oparciu o wskazane kryterium. Są to różne od wartości

firmy aktywa przyczyniające się do powstawania korzyści ekonomicznych (przepływów pieniężnych) w powiązaniu z innymi aktywami lub ośrodkami wypracowującymi te korzyści. Aktywa, o których mowa wyróżniają dwa atrybuty:

- 1) nie wypracowują one korzyści ekonomicznych samodzielnie, w oderwaniu od innych pojedynczych obiektów lub ich zespołów,
- 2) ich wartość bilansowa nie może być w całości przyporządkowana do jednego ośrodka generującego korzyści ekonomiczne.

Przykładowo zaliczamy tu: budynki zarządu, magazyny surowców, drogi i parkingi wewnętrzne, infrastrukturę informatyczną i energetyczną, ośrodki badawczo – rozwojowe itp.

KSR Nr 4 poza opisanymi, wymienia jeszcze czwartą kategorię – **aktywa wypracowujące korzyści ekonomiczne grupowo**. Pojęcie to obejmuje ośrodek przysparzający korzyści ekonomicznych (lub pojedynczy środek trwały) wraz z przyporządkowanymi do niego: częścią aktywów wspólnych oraz (lub) dodatnią/ujemną wartością firmy. Rozliczenie aktywów wspólnych oraz wartości firmy pomiędzy ośrodki powinno nastąpić w relacji do jednoznacznie zdefiniowanej podstawy np. wartości bilansowej aktywów tworzących

każdy z ośrodków. Przepisanie do ośrodka lub pojedynczego środka trwałego części lub całej wartości firmy, radykalnie zmienia jego status w procedurze wyznaczania odpisu aktualizującego – testom na utratę wartości musi on być poddawany rokrocznie, niezależnie od zaistnienia przesłanek zewnętrznych lub wewnętrznych wskazujących na potrzebę takiej analizy.

Dotychczasowe rozważania dowodzą, iż dla potrzeb pomiaru utraty wartości środków trwałych, przedsiębiorstwo należy podzielić na szereg pojedynczych obiektów lub ich zespołów z wyraźnie zaznaczonymi granicami, przy zachowaniu podstawowego warunku – precyzyjnego ustalania kosztów i przychodów (a więc także wydatków i wpływów), dla każdego z tak wyróżnionych podmiotów.

5. Wyznaczanie wartości odzyskiwalnej obiektów

Zgodnie z MSR Nr 36 i KSR Nr 4 utrata wartości ma miejsce, gdy wartość bilansowa składnika aktywów⁷ przewyższa jego wartość odzyskiwalną⁸. Przez **wartość bilansową** będziemy tu rozumieli kwotę w jakiej składnik aktywów wykazywany jest w księgach rachunkowych, a więc z uwzględnieniem sumy

⁷ Termin ten będzie oznaczał pojedynczy obiekt środków trwałych, jak również ośrodek wypracowujący korzyści ekonomiczne lub aktywa wypracowujące korzyści grupowo.

⁸ Por. Międzynarodowe Standardy (2007, s. 1059), KSR Nr 4 p. 2.14.

dokonanych dotychczas odpisów amortyzacyjnych oraz odpisów z tytułu utraty wartości. **Wartość odzyskiwalna** odpowiada natomiast wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży lub wartości użytkowej w zależności od tego, która z nich jest wyższa. Ustawa o rachunkowości w art. 28 ust. 7 posługuje się tu jedynie terminem ceny sprzedaży netto – cenę tę można traktować jako szczególny przypadek wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży. Odpisu z tytułu utraty wartości dokonać zatem należy, gdy równocześnie obie kategorie - wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży i wartość odzyskiwalna są niższe od wartości bilansowej składnika aktywów. Wystarczy więc, by jedna z analizowanych wielkości przewyższała wartość bilansową, by odpis aktualizujący był zbędny.

Oba standardy oraz ustawa, definiują **wartość godziwą** podobnie – jest to kwota „... możliwa do uzyskania ze sprzedaży składnika aktywów ... na warunkach rynkowych pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji ...”⁹. MSR Nr 36 w § 25-29 wyznacza hierarchię źródeł pozyskania informacji o wartości godziwej. Kolejno są to:

- 1) ważna umowa sprzedaży zawarta na warunkach rynkowych pomiędzy stronami mającymi stosowną wiedzę na temat

⁹ Międzynarodowe Standardy (2007, s. 1059)

charakteru i cech danego obiektu oraz jego faktycznego i potencjalnego wykorzystania; przy braku stosownej umowy można posłużyć się,

- 2) ceną pochodzącą z aktywnego rynku, o ile analizowany składnik aktywów się na nim znajduje – najodpowiedniejszą jest tutaj bieżąco oferowana cena zakupu; wobec jej niedostępności za właściwą należy uznać,
- 3) cenę ostatnio dokonanej transakcji pod warunkiem, że w okresie pomiędzy datą tej transakcji, a momentem wyceny nie nastąpiły istotne zmiany uwarunkowań gospodarczych; w sytuacji nieznanomości tej kategorii pozostaje oparcie się na
- 4) „możliwie najbardziej wiarygodnych informacjach, którymi jednostka gospodarcza dysponuje na dzień bilansowy, dotyczących przeprowadzonych na warunkach rynkowych transakcji”¹⁰, których przedmiotem były podobne aktywa z tego samego sektora gospodarki.

Jeżeli tak ustalona wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży jest większa od wartości bilansowej składnika aktywów, procedura oceny utraty wartości zostaje przerwana, gdyż odpis aktualizujący wartość nie powinien być dokonany. W przeciwnym razie należy wyznaczyć **wartość użytkową** ocenianego obiektu lub ich grupy.

Pod pojęciem tym należy rozumieć „... bieżącą, szacunkową wartość przyszłych przepływów pieniężnych, których uzyskania oczekuje się z tytułu dalszego użytkowania składnika aktywów”¹¹.

Przytoczona definicja wskazuje, że przepływy pieniężne o których mowa obejmują trzy strumienie:

- 1) wydatki ponoszone w związku z eksploatacją danego obiektu; dotyczą one między innymi kosztów zużytej energii, usług remontowych, ubezpieczenia, opłat leasingowych itp.,
 - 2) wpływy realizowane ze sprzedaży produktów pozyskanych z wykorzystaniem ocenianego środka trwałego,
 - 3) przepływy pieniężne netto (dodatnie lub ujemne) z tytułu zbycia składnika aktywów.
- Przy szacowaniu przyszłych przepływów pieniężnych należy przestrzegać następujących zasad:¹²

- 1) kwoty te powinny wynikać z racjonalnych i mających umocowanie w rzeczywistości założeń odzwierciedlających przewidywane warunki gospodarowania, jakie wystąpią podczas dalszego użytkowania obiektu,
- 2) należy oprzeć się na najnowszym, zatwierdzonym przez kierownictwo budżecie finansowym obejmującym okres do 5 lat,

¹⁰ Tamże, s. 1067

¹¹ Tamże, s. 1059

¹² Tamże, s. 1068-1074

- 3) trzeba wykorzystać wyniki analizy przyczyn rozbieżności pomiędzy uprzednio dokonanymi prognozami, a rzeczywistymi przepływami pieniężnymi,
- 4) szacunki nie obejmują wpływów i wydatków pochodzących z działalności finansowej (np. możliwych do realizacji odsetek) oraz płatności z tytułu podatku dochodowego,
- 5) rachunek powinien uwzględniać terminy i prawdopodobieństwo realizacji poszczególnych kwot.

Drugim, istotnym parametrem pomiaru wartości użytkowej aktywów jest stopa dyskontowa. Odzwierciedla ona wartość pieniądza w czasie wyrażoną przez bieżącą stopę rynkową wolną od ryzyka oraz ryzyko wiążące się z danym składnikiem aktywów, nie uwzględnione przy szacowaniu przepływów pieniężnych. Gdy właściwa dla danego składnika aktywów stopa dyskontowa nie jest dostępna na rynku, w celu jej oszacowania jednostka powinna przyjąć wartość zastępczą.

Za podstawę mogą tu służyć: średnioważony koszt kapitału danego podmiotu, krańcowa stopa kredytu (zadłużenia) jednostki, inne rynkowe stopy pożyczek/kredytów. Należy przy tym pamiętać, że im wyższą stopę dyskontową przyjmiemy do rachunku, tym niższa będzie szacowana kwota przyszłych przepływów pieniężnych, a więc odpis aktualizujący wzrośnie.

O ile ustalona w opisanym postępowaniu wartość użytkowa składnika aktywów przewyższa jego wartość bilansową nie ma potrzeby kontynuowania procedury utraty wartości. Przypomnijmy, że dokonanie odpisu jest konieczne jedynie wówczas, gdy obie kategorie – wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży oraz wartość użytkowa są niższe od wartości bilansowej. Kwotę o jaką należy zmniejszyć wartość wyznaczy różnica pomiędzy wartością bilansową, a wyższą z dwóch uprzednio wymienionych.

c.d.n.

Literatura:

1. Gierusz J., Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości, ODDK Gdańsk 2006.
2. Karmańska A., Aktualizacja wartości firmy, Rachunkowość Nr 2/2009a
3. Karmańska A., Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej, Difin, Warszawa 2009 b.
4. Krajowy Standard Rachunkowości Nr 4. Utrata wartości aktywów (Dz. U. Ministra Finansów z dnia 20.07.2007 r. Nr 8 poz. 46).
5. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, Tom I, SKwP, IASB, Warszawa 2007.
6. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694 z póź. zm.).